

Teszi mindezt nyelvünk és a nyelvet beszélő ember tiszteletétől és megbecsülésétől indítva.

A munka elméleti alapvetése modern. A kommunikációelmélet eredményeit közérthetően taglalja, és a következtetések felhasználásával vezeti el az olvasót, a beszélőt a beszédbeli *önszembesítésig, önszembesülésig*, amely a megnyilatkozás felelősségének hangsúlyozását, értelmezését és egyértelműsítését eredményezi.

E mű olvasása közben minden olvasónak el kell jutnia önnön nyelvi megnyilatkozásainak felülvizsgálatához és a felülvizsgálatból fakadó igények megfogalmazásához. Az igények megvalósítását a szerző jó szépirodalmi alkotások és az értekező próza olvasása révén képzelel el, mivel az mindenki számára elérhető, és minden nyelvjellegességi szinten hasznosítható: „Mintáért a nyelvnek ahhoz a változatához nyúlunk, melyet leginkább meg tudunk fogni, mely leginkább fejlett: a szépirodalmi és az értekező próza nyelvéhez. Ezt vizsgáljuk, ezt elemezzük, próbáljuk átvinni a magunk gyakorlatába. Tehetjük ezt azért is, mert ezáltal mi magunk is gazdagszunk tudásban, ismeretanyagban.” (175.)

Mint az idézett részletből is kitűnik, a szerző nagyon fontosnak tartja az ismeretek pontosságát, árnyaltságát, de legalább ilyen fontosnak véli a nyelvi eszközök alkalmazásképes birtoklását is: „Hiába vannak szép, gazdag, sokszínű gondolataink, ha nem elegendő kifejezésűkhöz a nyelvnek az a része, mellyel nem ismereteink fokán, hanem a kifejezés fokán rendelkezünk; melyet nemcsak ismerünk és megértünk, hanem használunk is.” (111.)

Csak ilyen jellegű nyelvi felkészültség birtokában leszünk képesek arra, hogy zökkenőmentesen kapcsolatot teremtsünk és tartsunk fenn beszédpartnerünkkel, mert „... a társadalmi érintkezés során bizonyos esetekben *feltétlenül* szükséges, hogy nyelvi „kódot váltsunk”. (103.), azaz különféleképpen fejezzük magunkat a beszédpartner ismereteinek, felkészültségének, igényeinek és a beszédhelyzetnek megfelelően. Ezt csak abban az esetben tudjuk elérni, ha megtanulunk magyarul is „több nyelven” beszélni, érteni, azaz gondolatot cserélni. Ha erre nem vállalkozunk, könnyen előfordulhat, hogy a bennünket körülvevő társadalom jelzéseit nem megfelelően értelmezzük, illetve nem értünk meg, esetleg félreértünk bennünket. (127.)

A szerzőben élő és általa megfogalmazott nyelvi-beszédbeli igényesség révén nyilvánvalóvá válik egy nagyon fontos és mindenkire vonatkozó teendő: „... meg kell tanulunk, sőt életünk során *állandóan* tanulunk kell a nyelvet, az anyanyelvet, s a rajta való szólásnak: a gyakorlatát.” (160.)

A nagyon hasznos, kellemes hangulatú és érdekes könyv fontos tanulsága a következő: „A szavak mögött gondolati fedezetnek, indulati töltésnek kell lennie. Ezek nélkül hamis a beszéd.” (93.) Ennek alapján hadakozik a közhelyek ellen, amelyek mögött nehezen lehet igazi fede-

zet, hisz azt a beszélő helyett bárki közölhette, elmondhatta volna, azaz az ilyen beszéd nélküli „az egyéni lelemény pecsétjét.” (148.)

A beszéd, a megnyilatkozás *őszintesége* és *egyéni jellege* édestestvérek. E két tényező nélkül a beszéd sablonos, iztelen, szintelen lesz, hiszen az anyanyelv – lévén reflexnyelv – az egyéniség leeglekaltansabb lenyomata.

Ezt a könyvet haszonnal forgathatja az általános iskolában dolgozó pedagógus (Az anyanyelvi neveléshez számos ötletet, helyenként elméleti támaszt, segítséget kap!), és mindenki, aki érdeklődik a beszéd, a nyelvi kommunikáció mind tökéletesebbé, igényesebbé tétele iránt.

Kossuth Kiadó, Budapest, 1978.

Dr. Farkas Ferenc

Balogh László:

MAG HÓ ALATT

(Bevezetés Ady költészetének jelképrendszerébe)

A tanulmánykötet két, jól elkülöníthető, de egymást feltételező részből szerveződik: az elméleti bevezetőből és az erre épülő versértelmezésekből.

A bevezető tanulmány feladata a szerző vers-elemzési, versértelmezési terminusainak, koncepciójának ismertetése, megközelítési szempontjainak összefoglalása. Módszertanilag dicsérendő a **szándék**: a műelemző irodalomban sok félre-hallást, zavart lehetne kiküszöbölni azzal, ha az elemzések előtt sor kerülne a fogalomtisztázásra. A jelenlegi helyzet viszont az, hogy legtöbbször olvashatunk steril, teoretikus írásokat a műelemzésről, értelmezésről és direkt-, gyakorlati szempontú (vers)elemzéseket.

Balogh László nem vitázik másokkal. Kündulási tétele, hogy „minden műalkotás több jelentésű, számos érvényes megközelítése és értelmezése élhet békésen egymás mellett. A művek »végérvényes«, »kötelező«, kimerítő értelmezése elképzelhetetlen”. Nem célja az irodalomtörténeti értékelés sem. Tapasztalata viszont az, hogy az irodalomtudomány, az irodalomoktatás és a tömegtájékoztató „erőfeszítéseinek ellenére Ady költészetének megfejítése és értelmezése a befogadók szélesebb köre számára nehézséget jelent”. Célja, „egyfajta kaput tárni Ady egyes verseinek megközelítéséhez”.

A bevezető tanulmány az irodalom fogalmának értelmezésével kezdődik. A Horváth János definiálta „szellemi viszony” fogalmazódik át a közelmúlt kutatásainak hatására *kommunikációs viszonyná*, ennek három legfontosabb eleme az alkotó-mű-olvasó; „mindháromnak szerepe, funkciója megszabott e viszonyon belül”. Ez az irodalom-fogalom határozza meg a verset és a versértelmezést is. Az irodalmi kommunikáció modelljéhez a köznapin keresztül jut el. A zavaróan leegyszerűsített „köznap kommunikáció” alig nyújt megfelelő alapot az összehasonlításra;

másrészt hasznosabb lett volna egy következtetés, nyelvészeti indíttatású kommunikáció-felfogással megejteti az összevetést. (A nemrég elhunyt Fabricius-Kovács Ferenc idevágó cikkei több ponton is érintkeznek Balogh László koncepciójával: Fabricius-Kovács Ferenc: Jelentés, társaslélektan, kommunikációelmélet. Magyar Pszichológiai Szemle, 1967. 24. 3. 331-346. old.; F-K. F.: Nyelvtudomány, kommunikációelmélet, szociálpszichológia. Bp., 1968., Az MRT Tömegkommunikációs Kutatóközpontjának kiadása, II. kötet, 41-79. old.; F-K. F.: Anyanyelvi nevelésünk ügyében, Valóság, 1969/2. és F-K. F.: Az iskolai nyelvtanítás időszzerű problémáiról. In: Az anyanyelvi oktatás korszerűsítéséért. Szerk. Szépe György, Tankönyvkiadó, Bp., 1976. 91-97. old.)

Az irodalmi kommunikáció modellje újraértelmezi az olvasó helyzetét, a korábban jobbra passzívnak vélt befogadó helyett bevezeti az aktív olvasó fogalmát, aki a *műalkotás újra-teremtője*. Irodalmi viszonyt létrehozó tevékenységének lépéseit, útját fölvezolja a szerző: az olvasó befogadói státuszában először „a szöveggel, a nyelvi *jelrendszerrel* érintkezik”, ennek többértelműségét megfigyelve vissza kell alakítania azt *jelképrendszerré*, s így tudja értelmezni a *költői üzenetet*. Az oktatás szempontjából is igen fontos annak tudatosítása, hogy az olvasó nem lehet passzív, s csak következetes elemző munkával juthat el a költői üzenet közelébe. A költői üzenethez, az *egy-idejű, tagolt képbe* vezető út kikerülhetetlen állomásának tartja a szerző a *vershelyzet* és a *költői magatartás* vizsgálatát. A vershelyzet a külső, objektív valóság valamilyen szempontból strukturált rendszere, s az ezzel szemben elfogalt szubjektív viszony a költői magatartás. Legtöbb értelmezésének gerince ennek a két verselméleti kategóriának a megfigyeltetése. A vershelyzetek *tipusokba* is csoportosulnak: vershelyzet a cím, a költői magatartás pedig az erre adott válasz, maga a vers (pl. A Tisza-parton, Mag hó alatt, ...), az első vagy néhány sor a vershelyzet (pl. Jó Csönd-herceg előtt, ...), Góg és Magóg fia vagyok én, ...), a költemény felét is elfoglalhatja a vershelyzet (pl. Szeretném, ha szeretnének, ...). Figyelemre-méltó az a megállapítása, amit a cím és a költemény kapcsolatáról mond – főleg az első típus alapján –: megtöri a verset, sokszor elhomályosítja a vershelyzet és a költői magatartás viszonyát az a versmondó, aki elsőként a címet közli, s csak utána nevezi meg a költőt – először kell megnevezni a szerzőt, s utána elmondani címmel együtt, töretlenül a verset. A vershelyzet- és a költői magatartás-terminusok fölfedezése a versekben világos, átgondolható; mégis óvakodni kell a módszer mechanikus átvételétől, s valószínűleg nem alkalmazható minden költeményre sem, mert pl. Az eltévedt lovas-ra alkalmazva erőszakoltnak tűnik.

A vershelyzetet különféle jelfajta közvetíteti. *Jeltípológia*ja három csoportba sorolja a

költői kifejezőeszközöket: az ikon, a szimbólum és a metafora kategóriájába. A hagyományos metafora- és szimbólum-meghatározásokat elveti; azonban a szemiotikai és a stilisztikai szempontokat keveri körülírásában, s így a metafora és a szimbólum a konvencionálissal éppen ellentétes értelmet kap, ez nem segíti elő használhatóságukat. A denotáció és a konnotáció bevezetése egyértelműbbé tette volna jeltípológiáját.

Nem mindegyik értelmezése épül a vershelyzetre, a Vér és arany-ban az *eszköznyelv vizsgálata*, az Özvegy legények táncában pedig az *alkotói gondolkodás* fázisainak elemzése kerül előtérbe.

A versértelmezések nem merülnek ki a kommunikációs viszony valamelyik – származékos – összetevőjének vizsgálatában, az azonos jelképcsoportba tartozó, hasonló szimbólumú versekre való utalás, és a verseket megelőző publicisztikai írások bevonása hitelesebbé teszi az értelmezéseket.

A szűk elméleti háttér mégis sokszor zavarja az olvasót. Balogh László azonban részletesebben is kidolgozta koncepcióját az *Irodalom és kommunikáció* című (Tömegkommunikációs Kutatóközpont Szakkönyvtára, Bp., 1975. I-II. köt.) művében.

Tankönyvkiadó, 1976.

Dr. Kovács Kristóf András

Suara Róbert:

KEVÉS SZÓVAL OROSZUL

A nyelvkönyv a Tankönyvkiadó gondozásában megjelent idegen nyelvi sorozat egyik tagját képezi. Azon fiatalok és felnőttek számára íródott – hangsúlyozza az előszóban a szerző – akik már tanultak oroszul, akik gyorsan, rövid idő alatt „önálló tanulással” a turisztika nyelvének szintjén akarják feleleveníteni orosz nyelvi ismereteiket, hogy azokat majdan egy esetleges külföldi úton előszóban is használni tudják.

A könyv két különálló, de szervesen összefüggő részből áll. Az első 10 lecke a legalapvetőbb nyelvtani anyagot igyekszik feleleveníteni az elmélet és a gyakorlat síkján. A kitűzött nyelvtani anyagot a nyelvtanulók behelyettesítő, átalakító, kiegészítő és fordítási feladatok begyakorlásával sajátítják el. A feladatokat követő „Megjegyzések” rovatban a szerző a begyakorolt nyelvtani anyagot tudatosítja, illetve rendszerezi. A második rész (11-20.) az elbeszélő és párbeszédes tematikus leckéket fogja össze, melyeket a „kétszópos” lexiko-grammatikai gyakorlatok elvégzéséhez szükséges nyelvtani magyarázatok követnek. Szerkezetileg a két rész szükségszerűen kiegészíti egymást: az első 10 lecke a nyelvtani alapot, a legszükségesebb nyelvtani ismereteket ismétlésszerű